

Preek gehouden op 31 oktober 2021
in de Westerkerk Amsterdam
Psalm 103
door ds. Herman Koetsveld

De postbode schatte ik op een dikke veertig jaar. Met een vriendelijk opgeruimd gezicht bezorgde hij elke dag ons de post en als we elkaar door het raam zagen dan was een wederzijdse armzwaai het gevolg. Ik was soms een beetje jaloers op de postbode. Wat moet het heerlijk zijn om zulk werk te doen. Nooit hoeven te piekeren over de preek voor zondagmorgen. Geen zorgen of de mensen nog wel zullen komen als je de vorige zondag er te veel in slaap hebt zien vallen. Maar gewoon: berichtjes door de brievenbus doen en lekker buiten zijn. Op een dag trof ik hem voor het huis. En ik maakte hem deelgenoot van mijn lichte jaloezie. Ja, zegt hij, (en hij begon er zorgelijk bij te kijken) het is geen onaardig werk, maar wat zal ik blij zijn als ik er van af ben. Maar ik moet nog 14 jaar. Ik wist niet wat ik hoorde. 'Ik moet nog veertien jaar'. Zijn leven nu, als een aftellen tot het echte leven van echte vrijheid en het ware genieten eindelijk kan gaan beginnen. Ik doe even met de postbode mee en heb het losjes uitgerekend. Ik 'moet' nog zo'n 245 preken.

Er is iets wezenlijks veranderd in onze samenleving. Een verandering die inmiddels een stevige basis heeft gekregen 'tussen onze oren' en ik vrees ook in onze ziel. De levensloop van de generatie van onze grootouders en deels ook van onze ouders bestond na een relatief korte periode van opgroeien en onderwijs vooral uit arbeid. De vraag wie je was, je identiteit, je 'zelf' kon eigenlijk alleen beantwoord worden met je vak, met wat je deed. Heel vaak bepaald door wat van huis uit bekend was. Ik ben boer, verpleegkundige, ambtenaar, huisvrouw enz. Je was al lang blij als je goed werk en een inkomen had. Veel viel er niet te kiezen. De periode na dat arbeidzame leven was de periode van de ouderdom. Van uiteindelijk mogen rusten van alle gedane arbeid. Je was een bejaarde geworden. Je had gedaan wat je moest doen. Een periode van verzorgd worden brak dan aan die doorgaans veel korter duurde dan nu het geval is.

Door tal van maatschappelijke, economische en culturele ontwikkelingen die ik hier nu niet ga opsommen is er nu sprake van een totaal ander beeld. De eerste leeftijd, die van groei, opvoeding en opleiding duurt veel langer. In zekere zin wordt die ook niet meer afgesloten, want bijscholing, omscholing, permanente educatie en nieuwe opleidingen gaan tegenwoordig bijna levenslang door. Zestigjarigen in de collegebanken zijn geen uitzondering meer.

Werk is niet zomaar de arbeid die je verricht om je van een inkomen verzekerd te weten, maar in het werk moet jij, jouw 'zelf' uit de verf gaan komen.

Scholing is niet langer de kortste route naar een baan, maar het staat in dienst van iets hogers: de zelfontplooiing. Hoe lastig wordt het dan om als jongere de juiste keus te maken. Stel je voor dat je verkeert kiest. Die zelfontplooiing is een proces dat levenslang de grootst mogelijke aandacht van ons vraagt. De reeks keuzes die we daarmee moeten en kunnen maken is inmiddels duizelingwekkend en niets lijkt op voorhand vast te staan.

De tweede leeftijd, die van het arbeidzame leven, komt daarmee onder druk te staan. Want die zelfontplooiing, die zelfverwerkelijking komt lang niet altijd middels de baan tot stand. Hoe vaak is het tegendeel het geval. Voor je gevoel doe je het daarmee nooit helemaal goed. Is dit het nou? Is dit nu je leven? Ben ik hier nu volwassen voor geworden om dit de hele dag te moeten doen? Gevolg: minstens stress en een voortdurend gevoel van onvrede en onrust. Maar ook overspannenheid, of een complete burn-out liggen sindsdien bij iedereen permanent op de loer. Het bedrijf, de organisatie, de baas, de manager, de samenleving eist productie en te halen targets, steeds meer, maar jij wilt ontplooiing. Jij wilt 'jezelf worden' En laat dat nou niet samenvallen. Zie hier de oorzaak van het enorme aantal jongeren en jong-volwassenen die vastlopen.

En daarom: dat intense uitzien naar de 'derde leeftijd', niet die van ouderdom en aftakeling, maar van voltooiing van het verlangen om innerlijk vrij te zijn, om eindelijk helemaal 'tot jezelf' te kunnen komen. Vandaar: 'ik moet nog veertien jaar'. Daarom dat aftellen tot het zover is. Naar de 'derde leeftijd' die inmiddels gemiddeld veel langer duurt dan de ouderdom van voorheen. Aan de 'vierde leeftijd', die van daadwerkelijke aftakeling, verlies van functies en zelfstandigheid, en volledige afhankelijkheid van zorg afgesloten door de dood, daar besteden we bij voorkeur geen of nauwelijks aandacht aan. Hoe zou je het ook moeten doen? Je daarop voorbereiden? Want hoe laat die vierde, laatste leeftijd zich verhouden tot de dominante gedachte van zelfverwerkelijking, van vrijheid en geluk?

Nee, de derde leeftijd. Dat is het ware leven geworden: het onbezorgde leven. Die van het zwisterlevengevoel, en dat kan niet vroeg genoeg beginnen. We zien die levensperiode niet als de herfst van ons bestaan, maar we willen hem zien als de zomer, de hoogzomer. Maar dan ontstaat ook hier natuurlijk een indrukwekkend spanningsveld, misschien nog wel groter dan die van de tweede leeftijd. Terwijl wij ons hebben voorgenomen tegen die tijd te genieten dat het een lieve lust is, ontdekken we tot onze schrik ook iets heel anders. In ons eigen leven, en ook om ons heen besluisen ziekte, gebreken, slijtage, vergeetachtigheid tot aan complete dementie, kwaaltjes en kwalen het leven. Desondanks moet de mythe, zo niet de leugen van het zwitserlevengevoel koste wat kost overeind blijven.

Voorbeeld. Ik heb op internet even wat sites bekeken, zoals die voor instapbaden. Wat een ellende moet dat zijn, als je moet accepteren dat je onmogelijk meer over

de halve meter badrand kunt heenstappen. Dat je weet dat de meest basale dingen steeds moeizamer zullen gaan en die functies niet meer zullen terugkomen. Geen enkel probleem juichen de strak in het vel zittende en uitgesproken aantrekkelijke ouderen ons lachend toe: met het instapbad blijf je o zo zelfstandig en o zo vrij. (Dat je eerst een kwartier in je blootje zit te bibberen voordat het bad vol is, daar heeft niemand het over. Om over de afloop van deze 'ouderwets verrukkelijke badervaring' nog maar te zwijgen, want je zult toch eerst moeten wachten tot het zaakje weer leeg is.) Waar het nu om gaat: die toon, die lachende gezichten, dat geluk, die juichende boodschap. De halve meter badrand (als beeld van de toenemende problemen van de ouderdom) die niet meer genomen kan worden mag jouw zelfverwerkelijking niet en nooit in de weg staan. Het geluk moet juist nu zijn voltooiing krijgen. Zo wordt het ons verteld. Zo zijn we het gaan geloven. Zo zit het ons inmiddels tussen de oren.

En inderdaad, het levert tallozen heel veel op, als het meezit, als het hen gegeven is, die vitaliteit, die relatieve zorgeloosheid en vrijheid van de derde leeftijd. De campers gaan momenteel als warme broodjes over de toonbank. Er kunnen reizen worden gemaakt, op kleinkinderen worden gepast, musea bezocht, boeken gelezen, vrijwilligerswerk gedaan. Wat is dat heerlijk, als dat kan.

Maar is het waar dat pas dan wie je bent, wat je hebt willen bereiken, hoe je je 'zelf' wilt ervaren zijn bestemming vindt? Krijgt pas dan jouw zoektocht naar de vraag van jouw leven een antwoord? Is het waar dat in deze levensfase jouw leven tot een innerlijke voltooiing zal komen? Juist in die fase als je feitelijk steeds dichter naar je levenseinde toeleeft? Oftewel: is het waar dat het hoogzomer is, als de herfst zichtbaar en voelbaar – uiterlijk, maar ook zo vaak qua geestelijke vermogens is aangebroken? Dat zijn lastige en misschien ook wel onrust-wekkende vragen, want nogmaals, het spanningsveld van de tweede leeftijd (de vraag naar onze zelfverwerkelijking) is al ingewikkeld genoeg, we zouden toch hopen dat die zich op zou lossen in de derde leeftijd.

Kan de bijbelse traditie ons helpen? Kunnen de teksten van weleer ons op een spoor zetten dat we wellicht teveel uit het oog hebben verloren? We lazen Psalm 103. En als je de woorden van die oeroude tekst op je in laat werken dan ligt daar een levenswijsheid in opgetast die zijn weerga niet kent.

De psalm begint en eindigt met de oproep van 'mijn ziel' om de Ene te zegenen. Niet het leven wordt geprezen, maar Hij die het leven geeft. Wat gebeurt er al veel, als we zouden stilstaan bij het eenvoudige gegeven dat tegelijkertijd zo vol is van mysterie: ons leven is een gegeven leven. Daar hoef je in het geheel niet diepgelovig voor te zijn. Maar het is gewoon een waarheid als een koe. Jij zelf hebt niets, maar dan ook helemaal niets bijgedragen aan het simpele feit dat je leeft. Voor zo lang het duurt, ook dat.

Een gave dus. Te leen. Van wie? Zeker, we weten het heel precies: ooit een moment van bevruchting, eicel en zaadcel, embryo enz.. Maar het leven zelf, het gaat daar eindeloos bovenuit. Biologie is ten diepste theologie. Leven, van de Ene, roept die gelovige stem. Dat.

Niet vergeten, zegt de dichter, wat de Ene volbrengt met dat leven van ons. Niet ik, maar Hij volbrengt hoor je dat? Wat een ontspanning op voorhand. En dan volgt de opsomming: waar bestaat dat volbrengen dan uit?

1. Die vergevend is voor al je onrecht. Dat is het eerste. Ja, daar hebben we het nu nog niet over gehad. Maar als er nu iets is dat onze zelfverwerkelijking in de wegstaat, dan zijn dat de spoken uit ons verleden. Wie niet in verzoening komt met dat verleden, die zal juist naar het einde toe steeds meer met de wrok, het schuldgevoel en de pijn vanwege het falen en de misstappen geconfronteerd worden. Van jezelf. Van de mensen die je dacht te kunnen vertrouwen. Daarom dit als eerste: in God is vergeving. In het licht van de Eeuwige word je niet vastgepind op wat mis ging. Maar mag er een nieuwe ruimte ontstaan om verder te kunnen in het hier en nu.

2. Die genezend is voor al je ziekten, zegt de psalmist. Nee, we genezen niet aan alle ziekten. Was het maar waar. Maar in God, daar krijgt ziekte en aftakeling niet het laatste woord. En alle strijd tegen ziekte is ook een strijd met God, in God. En daarom ook in één adem (3): die verlost uit de groeve je leven. Hoor je dat? In God is niet het graf het laatste, maar is verlossing uit het graf.

Jij bent meer, eindeloos veel meer dan dat gaandeweg krakkemikkig wordende lijf van je. Zie hier, het opstandingsgeloof dat in het verhaal van Jezus de Levende van een levensgroot uitroepeten wordt voorzien. Dat is de taal, dat zijn de woorden die ons leven mogen sturen, inrichten, funderen:

vergeving, genezing, verlossing. Oftewel: vergeving van wat toen zo misging.

Genezing van wat ons nu belaagt. Bevrijding van wat ons onvermijdelijk te wachten staat. Ons verleden, heden en toekomst in die drie woorden omarmd. Omarmd in de Eeuwige.

Ja en als dat gezegd is, mag de taal die in die grote beweging van het leven die er toe doet gaan klinken: vriendschap, verzadiging met het goede, verlangen, nieuw worden, zelfs je jeugd en jeugdigheid doen weer mee. Over zelfverwerkelijking, ontplooiing en voltooiing gesproken.

En waarom doet God dat? Waarom valt ons dat ten deel? Waarom mag ons leven oplichten? Het antwoord kan niet realistischer zijn. Omdat wij net als al het andere wat leeft, stof zijn. Een mensje dat in zijn/haar 'zijn' niet anders is als de eerste en beste grasspriet, als het eerste en beste bloempje, het herfstblad aan de boom: binnen de kortste keren verdord, weggewaaid, verdwenen. En niks wat je er van terugvindt.

Dat weten wij, maar we willen het niet weten. Dat weet God en hij wil er alles van weten. En Hij biedt ons zijn vriendschap. Oftewel: Hij biedt ons een nieuwe ruimte om te mogen zijn wie we zijn. Sterfelijke mensen. Die leven voor een tijd en een plaats. Maar die in de ruimte van zijn vriendschap mogen leven van vergeving, genezing en bevrijding. Daarmee vult zich onze ziel. Daar worden wij mens van. Daar word jij jij van. God als ruimte: in de taal van Paulus' toespraak aan de Atheners: in Hem leven wij, bewegen wij en zijn wij.

We maken een balans op. Een uiterst belangrijke balans op. De mythe van onze maatschappij is die van de voltooiing van ons leven in de derde leeftijd. We kunnen daarom niet anders dan ontevreden zijn over het hier en nu. Want de echte vrijheid en het echte geluk moeten altijd nog komen. Of erger, ons fundamenteel onzeker en angstig voelen over ons zelf, want we blijven het antwoord schuldig op de vraag wie we ten diepste zijn. We vliegen van hot naar haar om ons te ontspannen, maar de spanning van het bestaan laat ons niet meer los.

Als we deze mythe vertrouwen – en hij is zo aanlokkelijk en vertrouwenwekkend , zeker – dan vergeten we ook van de weeromstuit het met elkaar daarover te hebben. Dat je ooit zult sterven. Dat je ooit elkaar zult moeten loslaten. Als gehuwden beloof je elkaar trouw tot de dood je zal scheiden. Die trouw is al lastig zat, maar over dat laatste zwijgen we teveel en te lang. Kinderen en ouders: je gunt elkaar het onbezorgde bestaan, natuurlijk, maar wat kan er veel goeds gebeuren als je eerlijk en o zo kwetsbaar bij tijd en wijle durft stil te staan bij de tijdelijkheid van elkaars gezelschap.

Want eenmaal in de derde leeftijd aangekomen (en voor sommigen van ons geldt dat zelfs al voor de tweede leeftijd), moeten we met de grootste schrik constateren dat het veel meer dan ons lief is, doortrokken is van de vierde leeftijd: die van aftakeling, verlies van geliefden, ziekte en dood. Het recht op leven en het recht op geluk blijkt een zeepbel.

Maar dan die gelovige blik, die hard realistisch is en tegelijkertijd zo intens rijk en troostvol is. Juist vanwege het eenvoudige besef dat je een stofje van voorbijgaande aard bent in de lijn van de geschiedenis, juist dat simpele gegeven wat de grootste zekerheid van het leven is, namelijk dat je je leven weer zult moeten loslaten, juist dat besef dat het om een gegeven leven gaat, opent je ogen en je hart voor de zeldzame kostbaarheid van het hier en nu. Leven uit genade, zegt de Schrift en oudere generaties wisten dat nog na te zeggen. Niets komt meer terug. Niets zal morgen hetzelfde zijn. Wat een eindeloos bevrijdend vertrouwen is dat: dat jouw leven noch in de tweede, noch in de derde en evenmin in die laatste vierde leeftijd zijn voltooiing vindt, maar alleen in God. Een voltooid leven bestaat alleen in God.

En daar, ja daar kun je het met elkaar voluit over hebben. Nu al, Als geliefden, met ouders, vrienden, kinderen, wij hier als gemeente. Daar kun je het zeker met jezelf al over hebben.

Als we dat begrijpen dat ons eindige sterfelijke bestaan is verankerd in de Eeuwige, als we dat ons eigen maken, dan stuurt dat ons verlangen. Dan richten we ons op wat er werkelijk toe doet. Wat werkelijk van waarde is om aan de volgende generaties door te geven. In Glasgow praat de wereld er de komende 14 dagen ook over. Het verlangen naar dat koninkrijk waar Jezus zo hartstochtelijk over sprak, dat rijk van vrede en recht en zorg voor wat en wie kwetsbaar is, die nieuwe wereld die komen mag, komen zal. Ooit. De Geest zal het ons leren.

Daarom: het voorjaar, de zomer én de herfsttijd van ons leven vieren. Vanuit het licht het donker worden uithouden. Leren leven met de dood. Weten dat al het leven, ook jouw leven de dood in zich meedraagt. En tegelijkertijd dat woord van eeuwigheidswaarde vertrouwen dat alles in zich opneemt, draagt en voedt. En ons ik, ons 'zelf' aan het licht brengt en voltooiën zal in die diepe beweging van het leven: vergeving, genezing en bevrijding. Daarom: van het begin tot het eind en nu: zegen mijn ziel de Eeuwige. Godzijdank. Amen.